

MLADÍ LIDÉ NA TRHU PRÁCE

Ondřej Nývlt

Abstrakt

Uplatnění mladých lidí na trhu práce se v současné době stává zásadním tématem v celé Evropě. Nárůst mladých nezaměstnaných je jedním z hlavních důsledků ekonomické krize. Česká republika se přitom až do krizových let nevyznačovala vysokou mírou nezaměstnanosti mladých osob, naopak riziko ztráty zaměstnání postihovalo především osoby ve starším věku. Velmi nízká nabídka částečných úvazků neumožňuje vyšší participaci studentů na trh práce, respektive vhodné skloubení pracovního a studijního života. Při další stagnaci trhu práce se absolventi mohou brzy stát ohroženou skupinou s obrovským dopadem na dění ve společnosti po další desetiletí. Lidé s nejistými vyhlídkami na zaměstnání mohou například odkládat založení rodiny.

Klíčová slova: trh práce, míra nezaměstnanosti, nejvyšší dosažené vzdělání, uplatnění mladých lidí

JEL Code: J01, J14, J60

Úvod

Do roku 1989 mzdová nivelizace snižovala význam vzdělání jako nezbytného předpokladu pro získání dobře placeného zaměstnání, respektive získání nějakého zaměstnání (Nývlt, 2007). Zvyšování kvalifikace nebylo nezbytné pro dosažení žádoucí životní úrovně. Naopak v západní Evropě již do začátku sedmdesátých let vedla nejistota na pracovním trhu, tím pádem zvýšené požadavky na získání pracovního místa, k sociální stratifikace často na základě získaného vzdělání. V České republice byl tento proces nastartován po roce 1989.

Uplatnění mladých lidí na trhu práce se v České republice stává stále aktuálnějším tématem. Přitom vývoj po roce 1989 obecně v České republice přál mladým lidem. Odlišné ekonomické směřování přineslo nové podmínky pro lidi se znalostmi nové ekonomiky, naopak starší lidé se často nedokázali novým poměrům na trhu práce přizpůsobit. Počáteční nízká diferenciací v příjmech osob byla již začátkem devadesátých let silně narušena a ekonomická liberalizace trhu přinesla nejenom nárůst bohatství pro segmentovanou skupinu obyvatel, ale i růst chudoby. Převažujícím trendem od roku 1989 bylo neustálé zvyšování diferenciací mezd (Holý, Mejstřík 2006). Není tedy překvapením, že se co se týče výše mezd a celkově uplatnění na trhu práce, lépe na tom byly mladí lidé s nebohatými zkušenostmi než jejich léty praxe vyzbrojení rodiče. V tomto kontextu ani nepřekvapí pravicové smýšlení většiny osob mladého věku.

Ovšem s příchodem ekonomické krize se dá říct, že tento „porevoluční“ trend skončil. Trh práce se totiž v důsledku ekonomické krize významně změnil a již není v takové míře schopen vytvářet nové pracovní příležitosti jako dřív. Mladí lidé s minimem zkušeností tak nacházejí uplatnění stále hůře. Od roku 2009 je již míra nezaměstnanosti i míra dlouhodobé nezaměstnanosti mladých lidí vyšší než u osob ve středním, ale i starším věku. Dosažené vzdělání se tedy stává klíčovým k pochopení procesů ve společnosti, neboť jde o vymezení skupin zásadně se od sebe lišících svými postoji, hodnotami či dosaženou ekonomickou úrovní (Hamplová 2003, Šalamounová, Nývlt 2006, Alders, Manting 2003). Z tohoto pohledu se vzdělání (formální i neformální) jeví jako nejdůležitější faktor pro analýzu trhu práce (Nývlt, 2012).

1. Data

Zhodnocení přechodu mezi ukončením vzdělávání a nástupem do prvního zaměstnání vyžaduje znát nejenom základní informaci o ukončení studia, ale je potřeba zároveň znát i situaci respondenta v navazujícím období. Jako vhodný informační zdroj lze proto právě využít data z Výběrového šetření pracovních sil (VŠPS). Dotazník VŠPS umožňuje získávat data o osobách v pěti po sobě jdoucích čtvrtletích.

Datovým zdrojem pro mezinárodní srovnání se stal dodatečné šetření ke standardní části dotazníku VŠPS. Toto doplňkové šetření (ad hoc modul) se zabýval vstupem mladých lidí na trh práce. Ad hoc modul proběhl ve shodné metodice ve většině zemí Evropské unie.

2. Metodika

Na základě takto získaných dat ze standardní části VŠPS můžeme sestavit životní dráhy jednotlivých osob v délce jednoho roku. Takto definované životní dráhy jednotlivých osob jsou základem pro výpočet zmíněných ukazatelů, které vycházejí právě ze sledování změn u jednotlivých osob v čase. Jednotlivé životní dráhy je samozřejmě nutné zařazovat do určitých kategorií a generalizovat tím jednotlivé přesuny na trhu práce. Tato analýza vychází ze situace, kdy v počátečním období respondent byl studentem v rámci prezenčního¹ formálního vzdělávání a v následujícím uvedl, že již nestuduje. Na základě takto vybraných dat lze zkonstruovat základní ukazatele sledující postavení absolventů na trhu práce. V případě, pokud osoba studuje vysokou školu, ale úspěšně ji nedokončí, je považována za absolventa střední školy. Ovšem za počáteční období pro výpočet daného ukazatele je považováno ukončení studia na vysoké škole, ne úspěšného ukončení střední školy.

Obecně je míra nezaměstnanosti osob definována jako počet nezaměstnaných osob k celkovému počtu zaměstnaných a nezaměstnaných osob podle věku, pohlaví atd. Takto definovaný ukazatel však neumožňuje popsat situaci absolventů na trhu práce. Naopak longitudinální pohled umožňuje definovat ukazatele zmíněný fakt zohledňující.

Míra nezaměstnanosti² osob ve věku 15-34 let čtvrtletí od ukončení vzdělávání

Ukazatel vychází z předpokladu, že respondent v počátečním období studoval, v dalším čtvrtletí již nebyl studentem v rámci prezenčního formálního vzdělávání. Daný ukazatel vychází ze stavu v následujícím čtvrtletí a je zkonstruován jako klasická míra nezaměstnanosti (počet nezaměstnaných osob ve věku 15-34 let k počtu zaměstnaných a nezaměstnaných osob ve věku 15-34 let). Ukazatel se vztahuje ke konkrétnímu referenčnímu týdnu, tudíž je zaručen přesný časový rozdíl 3 měsíce. Tento ukazatel zahrnuje i osoby, které měly krátkou pracovní zkušenost mezi těmito dvěma časovými body.

Míra nezaměstnanosti osob ve věku 15-34 let rok od ukončení vzdělávání

Ukazatel vychází z předpokladu, že respondent v počátečním období studoval a v následujících čtyřech čtvrtletích nebyl studentem v rámci prezenčního formálního vzdělávání. Po čtyřech čtvrtletích se pak zjišťuje, zda respondent byl ve věku 15-34 let zaměstnán, nezaměstnán či ekonomicky neaktivní a podobně jako v předchozím případě se dle daného vzorce vypočte míra nezaměstnanosti.

---

¹ V rámci absolventů formálního vzdělávání nejsou zahrnuti absolventi dálkového studia.

² Nezaměstnaná osoba nesmí mít zaměstnání, aktivně si hledá práci a je připravena k nástupu nejpozději do 14 dnů (definice ILO).

Základní předpoklad ukončení formálního vzdělání vymezuje relativně malou skupinu osob v rámci výběrového souboru. Z důvodu zamezení nízké spolehlivosti výsledných údajů byla určitá třídění zobecněna např. na jedno souhrnné časové období 2008 až 2012³.

3. Uplatnění mladých lidí na trhu práce v ČR

V průměru let 2008 až 2012 činila míra nezaměstnanosti osob 15letých a starších 6,4 %, vyšší byla tato míra, pokud byla vztažena pouze na věkovou skupinu 15-34 let, kdy činila 9,9 %. V rámci takto definovaného ukazatele se určitě nejednalo o hodnoty, které by vypovídaly o špatném postavení mladých osob na trhu práce. Pokud se však skutečně zaměříme na absolventy, ukazuje se, že míra nezaměstnanosti je za sledované období výrazně vyšší. Míra nezaměstnanosti osob ve věku 15-34 let čtvrtletí od ukončení vzdělávání činila dokonce 44,8 %.

Tab.1: Míra nezaměstnanosti osob dle doby od ukončení studia v ČR (období 2008–2012)

v %	
Osoby ve věku 15-34 let	Míra nezaměstnanosti
čtvrtletí od ukončení vzdělávání	44,8
rok od ukončení vzdělávání	13,3
celkem 15-34 let	9,9

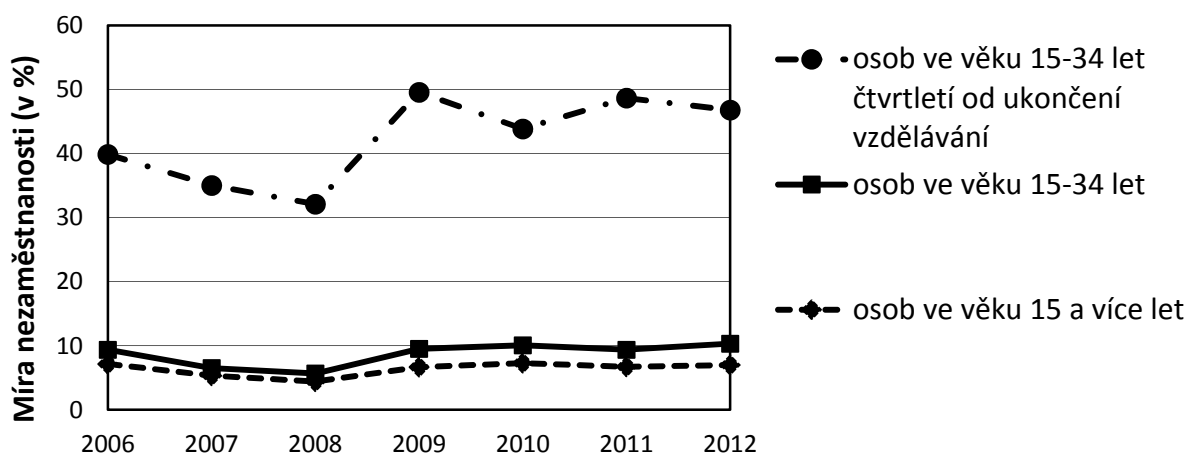
Zdroj: ČSÚ-VŠPS

Zcela jednoznačně situaci ovlivňuje i fakt, že respondenti bezprostředně po ukončení studia nechtějí okamžitě nastoupit do práce, či si zatím vybírají nejhodnější zaměstnání. Přesto lze určitě říci, že velký počet těchto absolventů nemohl najít bezprostředně po ukončení studia uplatnění na trhu práce. To potvrzuje ukazatel, který zjišťuje míru nezaměstnanosti osob ve věku 15-34 let, které neměly práci rok od ukončení svého studia. Takto vymezená míra nezaměstnanosti činila 13,3 %, což je hodnota dvojnásobně vyšší než míra nezaměstnanosti osob 15letých a starších; i významně vyšší než míra nezaměstnanosti osob ve věku 15-34 let.

Zhoršení postavení absolventů potvrzuje i srovnání v letech 2008–2012. Bohužel v takto detailním členění již nelze využít míru nezaměstnanosti absolventů ve věku 15-34 let rok od ukončení studia. Přesto i ukazatel, jenž vystihuje situaci absolventů v následujícím čtvrtletí od ukončení studia, zcela názorně ukazuje vliv ekonomické krize na mladé lidi a absolventy především. Pokud míra nezaměstnanosti osob ve věku 15-34 let čtvrtletí od ukončení vzdělávání činila v roce 2008 32,1 %, v roce 2009 to bylo již 49,6 %, v roce 2010 ještě 43,9 %, do roku 2012 mírně vzrostla na 46,8 %. Zcela jednoznačně se ukazuje, že negativní trendy v ekonomice postihují především absolventy, kteří na stagnujícím trhu práce nedokážou najít vhodné uplatnění.

³ Obecně platí, že u zjištěných hodnot by neměla být jejich relativní směrodatná odchylka (tj. variační koeficient) vyšší než 20 %, pro účely srovnání jednotlivých hodnot je pak nutné pracovat s hodnotami s mnohem nižší výběrovou chybou.

Graf 1: Vybrané míry nezaměstnanosti osob v ČR (2008–2012)

Zdroj: ČSÚ-VŠPS

V České republice, na rozdíl od pobaltských zemí, Španělska či Irska, nedošlo až k tak významnému zvýšení míry nezaměstnanosti. Ekonomická krize se projevila především v tom, že trh práce nedokázal absorbovat nově příchozí a tím pádem najít uplatnění pro absolventy, což potvrzuje i nárůst míry dlouhodobé nezaměstnanosti mladých osob. Nejvyšší dosažené vzdělání hraje významnou roli v možnosti uplatnění mladých osob na trhu práce. Zcela jednoznačně se ukazuje, že míra nezaměstnanosti je významně závislá na stupni dosaženého vzdělání, čím vyšší je míra dosaženého vzdělání, tím nižší je míra nezaměstnanosti. U absolventů je zmíněná zákonitost daleko průkaznější. Z výsledků za sledované období 2008–2012 se ukazuje výhodnost dosaženého vysokoškolského vzdělání pro uplatnění na trhu práce. Navíc tento fakt ještě zvyrazňuje významný růst podílu osob s vysokoškolským vzděláním, zvláště ve věkové skupině 20-24 let a 25-29 let. V tomto kontextu jsou pak dané výsledky ještě výmluvnějším dokladem toho, že vysokoškolské vzdělání má svou hodnotu.

Ačkoliv rok od ukončení studia byla míra nezaměstnanosti osob ve věku 15-34 let 13,3 %, u absolventů vysokých škol pouze 5,2 %, u absolventů středních škol s maturitou již 11,5 %, u absolventů středních škol bez maturity 23,1 % a u osob se základním vzděláním dokonce 57,4 %. Ukazuje se, že růst počtu studentů na vysokých školách může být způsoben nejenom zájmem o další vzdělávání, ale i jednoduchou úvahou, že lepší je studovat, než být nezaměstnaný, nebo mít zaměstnání, které dlouhodobě neumožňuje realizaci v pracovním životě.

Tab. 2: Míra nezaměstnanosti osob dle doby od ukončení studia a nejvyššího dosaženého vzdělání v ČR (období 2006–2012)

Míra nezaměstnanosti	v %			
	Základní vzdělání	Střední vzdělání bez maturity	Střední vzdělání s maturitou	Vysokoškolské vzdělání
Osob ve věku 15-34 let čtvrtletí od ukončení vzdělávání	68,1	53,8	46,9	34,0
Osob ve věku 15-34 rok od ukončení vzdělávání	57,4	23,1	11,5	5,2
Osob ve věku 15-34 let	34,8	9,9	6,5	4,2

* hodnota s nižší spolehlivostí

Zdroj: ČSÚ-VŠPS

4. Postavení České republiky v mezinárodním srovnání

Standardní část VŠPS doplňuje každoročně dodatečné šetření tzv. ad hoc modul. V roce 2009 se ad hoc modul týkal vstupu mladých lidí na trh práce. V rámci ad hoc modulu se mimo jiné zjišťoval časový rozestup v měsících mezi ukončením formálního studia a nástupem do prvního významného⁴ zaměstnání. Cílovou skupinou ad hoc modulu byly osoby ve věku 15-34 let. Ad hoc modul nezjišťoval přímo stav za rok 2009, ale otázky byly směřovány i hluboko do minulosti. Takto zvolený přístup generuje výsledky, které jsou vztaženy např. k situaci za posledních patnáct, deset či pět let. K alespoň částečné aktuálnosti jsme zvolili období, které se vztahuje k posledním pěti letům, kdy došlo k přechodu mezi studiem a nástupem do zaměstnání.

V první řadě se můžeme zaměřit, v jakých zemích bylo nejsnadnější najít práci a naopak, v kterých zemích bylo víceméně nemožné najít práci bezprostředně po ukončení studia. Jak bylo řečeno, základní problém spočívá v aktuálnosti dat, neb ekonomická krize v Evropě zcela jistě změnila jak hodnoty výsledného ukazatele, tak i pořadí jednotlivých zemí v rámci Evropské unie. Dle ad hoc modulu z roku 2009 byla v rámci zemí Evropské unie nejkratší doba mezi ukončením studia a nalezením první práce v Nizozemsku a Velké Británii (3,5 měsíce), poté hned následovala Česká republika (4,1 měsíce). To potvrzuje již dříve zmíněný fakt, že skutečně až do začátku ekonomické krize se Česká republika, na rozdíl od většiny zemí EU, nevyznačovala významně vyšší mírou dlouhodobé nezaměstnanosti mladých osob ve věku 15-34 let. Tento negativní trend přišel až s nástupem ekonomické krize v roce 2009. Dále mezi země s krátkou dobou mezi ukončením studia a nalezením první práce náležely pobaltské země, ale třeba i Irsko. V těchto zemích však došlo během posledních dvou až tří let k prudkému poklesu zaměstnanosti a je zcela jisté, že v posledních letech se situace absolventů na trhu práce významně zhoršila.

Obecně mezi země s dobrým uplatněním absolventů na trhu práce patřily severské státy a zcela jistě tomu bylo i po roce 2009. Státy jižní Evropy a nově přistoupení státy (Rumunsko, Bulharsko) naopak patřily mezi státy, kde absolventi hledali práci nejdéle. Průměrná doba nalezení první významné práce pro absolventy činila v Řecku 13,1 měsíce, v Itálii 10,5 měsíce, v Rumunsku 10,0 měsíců a v Bulharsku 8,9 měsíců. Zvláště co se týče jižní Evropy, je zcela zřejmé, že se postavení mladých lidí v následujících letech ještě významně zhoršilo.

---

⁴ Za první významné zaměstnání se považuje zaměstnání, které trvalo alespoň 3 měsíce.

Tab. 3: Průměrná doba v měsících mezi ukončením studia a prvním významným zaměstnáním dle nejvyššího dosaženého vzdělání v EU 27 (období 2005–2009)

Země EU	Celkem	Stupeň nejvyššího dosaženého vzdělání			Index v % (celkem/VŠ)
		základní	středoškolské	vysokoškolské	
EU-27	6,5	9,8	7,4	5,1	128,0
Belgie	5,6	7,6	5,4	5,3	105,4
Bulharsko	8,9	21,5	11,7	4,1	215,4
Česká Republika	4,1	10,6	4,6	3,1	132,4
Dánsko	4,5	8,4	3,6	3,8	118,0
Estonsko	4,3	8,1	4,8	2,8	156,5
Irsko	4,6	5,9	5,1	4,1	113,6
Řecko	13,1	15,1	13,9	12,2	107,7
Španělsko	8,2	10,2	8,8	7,0	116,5
Francie	5,8	9,6	6,6	4,6	126,0
Itálie	10,5	13,6	10,5	9,8	107,2
Kypr	7,9	15,7	13,7	4,8	164,2
Lotyšsko	5,7	10,1	6,7	3,7	150,9
Litva	4,2	8,9	5,1	3,0	142,7
Lucembursko	5,1	8,5	5,7	4,2	122,7
Maďarsko	5,6	10,9	6,4	4,0	138,5
Malta	5,5	7,5	7,0	2,6	210,4
Nizozemí	3,5	6,4	3,3	3,0	118,5
Rakousko	4,9	12,0	4,9	3,7	134,9
Polsko	6,2	17,0	9,0	3,6	171,9
Portugalsko	5,7	6,7	5,7	4,7	119,5
Rumunsko	10,0	12,5	12,0	7,3	136,8
Slovinsko	7,6	14,9	9,8	4,6	164,9
Slovensko	5,6	24,3	6,3	3,5	161,4
Finsko	5,4	7,6	6,5	3,5	151,7
Švédsko	4,4	4,3	5,1	3,6	124,2
Spojené království	3,5	6,4	3,3	3,0	116,7

Zdroj: Eurostat, EU-LFS, AHM 2009

Závěr

Zcela jednoznačně se ukazuje význam dosaženého vzdělání v možnosti uplatnění na trhu práce. Zmíněný závěr lze doložit i značným nárůstem počtu studujících na vysokých školách doprovázený zvyšujícím se podílem osob s dosaženým vysokoškolským vzděláním. Je nutné navíc zmínit, že v časovém horizontu se jedná o relativně nový jev. Na trhu práce se nesporně potvrdila lepší pozice mladých osob s dosaženým vysokoškolským vzděláním, a to nejen v České republice, ale i v dalších zemích, především bývalého východního bloku. Tuto skutečnost lze stavět do souvislosti s obecně nižším zastoupením vysokoškolsky vzdělaných osob na trhu práce v těchto zemích a tedy větší nenasycenosti pracovního trhu z hlediska kvalifikace pracovní síly. Tyto závěry jednoznačně dokumentuje zcela odlišná míra nezaměstnanosti absolventů dle dosaženého vzdělání v České republice.

Uplatnění mladých lidí na trhu práce se v současné době stává zásadním tématem v celé Evropě. Nárůst mladých nezaměstnaných je jedním z hlavních důsledků ekonomické krize. Česká republika se přitom až do krizových let nevyznačovala vysokou mírou nezaměstnanosti mladých osob, naopak riziko ztráty zaměstnání postihovalo především osoby ve starším věku. V mezinárodním kontextu je nejhorší uplatnění mladých lidí na trhu práce v zemích jižní Evropy, nejlépe jsou na tom státy severní Evropy. Při další stagnaci trhu práce se absolventi mohou brzy stát ohroženou skupinou s obrovským dopadem na dění ve společnosti po další desetiletí. Lidé s nejistými vyhlídkami na zaměstnání mohou například odkládat založení rodiny.

Literatura

ALDERS, MAARTEN A MANTING, DORIEN. 2003. Household Scenarios for the European Union, 1995-2025. Living Arrangements and Households – Methods and Results of Demographic Projections. Heft 109: 71-95.

NÝVLT, ONDŘEJ: Formování a rozpad domácností z dat SLDB a VŠPS se zaměřením na osoby ve věku 20-49 let. Disertační práce. Přírodovědecká fakulta UK, Praha.

HOLÝ DALIBOR A MEJSTRÍK BOHUSLAV. 2006. Analýza trhu práce 1993 až 2005. ČSÚ, Praha.

ŠALAMOUNOVÁ, PETRA A NÝVLT, ONDŘEJ. 2006. Mimomanželská plodnost – současně trendy v Evropě a v České republice.

HAMPLOVÁ DANA. 2003. Preferované partnerské uspořádání. Sociodemografické a hodnotové rozdíly. Demografie 45(3): 166-175.

NÝVLT, ONDŘEJ. Statistical Survey of Non-Formal Education. Statistika 4/2012: 27-34.

Mgr. Ondřej Nývlt, Ph.D.

Vysoká škola ekonomická v Praze

nám. W. Churchilla 4

130 67 Praha 3

ondrej.nyvlt@czso.cz